

SÖRÖS ERZSÉBET

CIVILVILÁG – EGY NAGYVÁROSI KÖZÖSSÉGFEJLESZTÉSI MODELL TÜKRÉBEN

A fenti címmel nemrégiben megjelent kötetben egy, a főváros VIII. kerületében, több mint tíz éve működő kis helyi közösség, a Nap Klub Alapítvány ad számot az ugyancsak egy évtizedet felölelő kísérleti munkájáról, amely a nagyvárosi közösségfejlesztés egyfajta modelljének kimunkálását tűzte ki céljává.

Mivel az alapítvány létrejött és a kísérlet is a hazai civil szféra kilencvenes évekbeli kibontakozásával párhuzamosan zajló folyamat volt, ezért vállalkozik a kötet első, *Szemtől szemben* címet viselő részében néhány, főként a Nap Klub munkáját ismerő és segítő szociológus, szociálpszichológus, közösségfejlesztő szakember, valamint az önkormányzati és az üzleti szféra képviselője az 1980-as évek végén újjászerveződő magyarországi civil szektor jellemzőinek és működési sajátosságainak ismertetésére.

Dr. Talyigás Katalin szociológus a civil szervezetek újraéledését reneszánszként élte meg, hiszen ez idő tájt nagyon sokan, akikben társadalmi felelősségtudat munkált, keresték a részvételi lehetőséget ezekben a mozgalmakban, csoportokban. Láthatóvá vált az is, hogy vannak olyan emberek, akik társadalmi felelősségérzetüket nemcsak munkájukkal képesek kifejezni, hanem adományokat is áldoznak erre. Akkoriban a magyarországi gyakorlatban újdonságnak számított az, hogy magánemberek efféle célokra komoly összeget szánjanak. Nehezen tudja azonban elfogadni a közalapítványok létét. Ez a forma az állam által adott pénzek civilek és állami szakértők felügyelte felhasználását biztosítja. Nyugati értelemben nem valódi civil szervezet, hanem köztes megoldás bizonyos elosztó funkciók ellátására. Úgy vélekedik: ha Magyarországon a tőkehiányos nonprofit világot fejleszteni akarja a társadalom, akkor erre a magánadományozóknak és az önkormányzatoknak is áldozniuk kell. Bizonyos ideig még – legalább a működési feltételek biztosításában – az államnak is lenne teendője. Ezzel persze a szektor legfontosabb attribútumát, a függetlenségét adja fel. A legjobb tehát az lenne, ha a politikától független, nagy adományozó szervezetek független támogatói köre működne – ezt azonban egyelőre nem látja biztosítottak.

Vercseg Ilona közösségfejlesztőt főként a civilség, illetőleg a demokrácia kérdésköre foglalkoztatta. Többi között arra kereste a választ, hogy egyénenként vajon mennyire vagyunk civilek: milyen választ adunk a bennünket ért benyomásokra, civil módra és udvariasan viselkedünk-e egymással, tiszteletben tartjuk-e önmagunkat és embertársainkat, tudomásul vesszük-e tehetetlent jelentő kötelezettségeinket, és azt, hogy a civil véleménynyilvánítás munka is. Az utcára kimenni vagy aláírásokat gyűjteni már sokan hajlandók – arra már kevesen, hogy szakértőket fogadjanak, estétet áldozzanak egy komoly tervezet elkészítésére és beterjesztésére például az önkormányzathoz. Hiányzik belőlünk a közösségünkben gondolkodás képessége. Hogy belássuk: ha a hajléktalannak jobb lesz, nekünk is jobb lesz. Hogy egy foglalkoztatási csoport bérsztrájkjáról ne csak az jusson eszünkbe, mi még e csoport tagjainál is kevesebbet keresünk; érzünk el annak átéléséig, hogy a sztrájkolók értünk is küzdenek. Ez a hiányosság egyrészt múltbéli, történelmi örökség következménye; másrészt a demokrácia tanítására minimális

energiát sem fordító új rendszer mulasztása. Meggyőződése szerint: ha valaki a társadalomhoz tartozónak érzi magát, és annak értékrendje azt diktálja, hogy tagjai demokraták legyenek, akkor az egyén "csipkedni" fogja magát; de ha elidegenedett tőle, s nem hisz abban, hogy ez a társadalmi formáció az ő számára is hozhat valamit, akkor leül a televízió elé, szappanoperát nézni, mert a világban nincs más teendője, mint a szűk családjával foglalkozni, s minden mást valahogy átvészelni, kibírni. A demokráciát minden nemzedéknek újra kell tanulnia!

Zám Mária szociológus kutatási eredményei alapján a keleti országrészben nagyon fejlettek, hatékonyak a szociális és foglalkoztatási célú szervezetek. A Dunántúlon ellenben – ahol a keletihez hasonló mértékű szociális támogatásra nincs szükség – inkább településszépítő és a helyi folkloort ápoló szervezeteket találunk. A kisvárosokban az egyes demográfiai csoportoknak, az időseknek és a fiataloknak is megvannak a maguk szervezetei; a nagyvárosokban pedig nagyon sokféle szerveződés létezik. A civil kezdeményezések hatása meglehetősen korlátozott. Jobbára csak a középosztály mozgolódik, szerveződik. A vállalkozói klubokban, egyesületekben nincs komoly aktivitás; a középosztálytól lefelé még annyi sem. Még a cigányszervezetekben sem a romák szerveződnek – inkább arról van szó, hogy néhány civil vezető próbál maga mögé állítani embereket. A civil szféra legfontosabb funkciója, az érdekvédelem – sajnos – nem működik. A demokratizálódási folyamat e téren elakadt, hiszen egzisztenciális félelemből senki nem bolygatja a kialakult helyzetet; senki nem vállal független érdekképviseletet. Pedig a lakossági érdekvédelmi csoportokra nagy szükség lenne. Ma szinte minden ilyen jellegű kezdeményezés elhal, mert nincs partner hozzá, az önkormányzat nem fogadóképz, és végül mindenki belefárad. A helyzet alapvetően ellentmondásos, hiszen a civil szervezetek attól a helyi hatalomtól kénytelenek működésükhöz pénzt és helyiséget kérni, amelynek tevékenységét érdekvédőként bírálni kívánják.

Csécsei Béla polgármester elmondta, hogy Magyarországon azért kötnek nagyon kevés feladatellátási szerződést, mert az önkormányzati intézményeknél nagyon rossz az elszámolás, a finanszírozás. Ha egy civil társaság valóban becsülettel akar elvégezni valamely feladatot, az a kimutatások szerint (látszólag) gyakran többé kerül, mintha az önkormányzat tenné ugyanazt – mégpedig azért, mert a civil szervezet pontosan számba veszi épület-karbantartási és eszközmortizációs ráfordításait is, míg az önkormányzat csak a dologi és a bérköltségekre figyel. A helyzet az állami finanszírozás oldaláról sem rendezett. Az önkormányzatok nem kapják meg azt a pénzt, amibe az állam által kötelezővé tett feladatok ellátása kerül. Azért nem tud például civil szervezet egy iskolát fenntartani, mert pénze, amit az állam a kötelező oktatásra az intézményfenntartó önkormányzatnak juttat, csupán a működési költségek hatvan százalékát fedezi. Így a feladat átvállalása esetén a civil szervezetnek kettős szerződést kellene kötnie: részben az állami pénzhez való hozzájutás biztosítására, részben arra, hogy a hiányzó összeget az önkormányzat pótolja. Ez utóbbi azért problematikus, mert a költséget pontosan nem ismerő önkormányzattal nem könnyű

zerződni. Amíg nem jutunk el oda, hogy a kötelező állami feladatot ellátását az állam, az önkormányzati feladatot ellátását az önkormányzat pontosan kifizesse, a civil szervezeteknek kevés esélyük lesz ilyen szerződéseket kötni – hacsak nem sikerül olyan extraforrásokat találniuk, amelyenekre a betegszállítás terén már akad példa. A problémák hátterében anyagi és szemléletbeli okok is állnak. A magyar demokrácia ezen a szinten nincs „kiálva”. A minisztériumok például minden kormányzati ciklusban nagyon elégedettek magukkal, amiért pályázatokat hirdetnek meg, holott valójában neveltséges és az Európai Unió gyakorlatától teljesen idegen, ha mindenkor egy budapesti grémium dönti el, hogy az ország bármely részében mi érdemel támogatást. A központi kormányzat annyit vesz el a helyi szinttől, amennyit csak tud; így eddig egyre kevesebb pénz maradt helyben, és egyre több került be a „nagy kalapba”.

Pataki Ferenc szociálpszichológus a civil szervezetek társadalomlélektani vetületeit állította középpontba. A modern pszichológia és pszichiátria az úgynevezett társasháló-elméletekben egyértelműen állítja: az egyén testi-lelki egészsége függ attól, hogy teljes személyiséggel milyen szervesen illeszkedve vesz részt a társulásokban. A társas együttes gyermek- és ifjúkorban természetes létforma, az idős korban megnövekvő öngyilkossági hajlam sem egzisztenciális problémákat, hanem elmagányosodást jelez. A társas együttlétnek tehát nemcsak társadalmi integrációs funkciója, hanem az egyén szempontjából fontos, életkoronként más és más mentálhigiéniai szerepe is van. A modern nagyvárosban a társas magányként aposztrofált társas individualizáció katasztrofális méreteket ölt; állandóan idegen tömegben mozgunk: a villamoson, az utcán, a munkahelyen, még otthon is, ahol a családtagok egymáshoz nem szólva nézik a televíziót. A társas magányban óriási a társas kínálat, de nem létezik módszer a tartósnak ígérkező kötődések kiválasztására. A párkapcsolatok ugyan hamar létrejönnek, de a barátiak, a rokonságiak, a szomszédságiak, a szakmaiak, a nemzedékiek rendszerint megmaradnak a nem realizálódó esélyek szintjén. Ilyen helyzetben a civil társadalmi alakzatok keretet adhatnak a tartós együttműködésre alkalmas társak kiválasztására. A modern társadalomban van egy hajlam a generációs elkülönülésre. A Nap Klubhoz hasonló, életmód- és életminőség-formáló civil szerveződések – amelyeket különösen fontosnak tart – egyúttal a nemzedékek közötti kapcsolatot is javíthatják. A generációkat elválasztó szakadékot hasznos tevékenységgel, sajátos élményközösséggel áthidaló kapcsolatok átsugározhatnak a lakóházakra, -negyedekre.

A montázszerű, szubjektív hangvételű összeállítást statisztikai adatok, valamint bibliográfia egészíti ki.

Az alapítvány munkatársai a tanulmánykötet második, *A Nap utcai modell* című részében a közösségfejlesztés elméletéről és gyakorlatáról adnak számot. Talán a „modell” egyik legfőbb sajátossága éppen az, hogy megvalósítói, már a tervezés időszakában felvázolták, majd kisebb-nagyobb módosításokkal, eltérésekkel végig is járták a kísérleti tervükben felvázolt, egy évtized alatt bejárható utat. Erről az időszakról, pontosabban arról, hogy mi is valósult meg valójában a kísérleti tervekben, számol be mérnöki pontossággal Templom Józsefné kuratóriumi elnök elemző tanulmányában. (A tanulmány teljes szövege olvasható angol nyelven is.)

Ezt követik a kísérlet egy-egy jellegzetes elemét bemutató, változó mélységű, mégis vállalható résztanulmányok, beszámoló-

lók. A *Szomszédság* a közösségfejlesztői tevékenység szakmai hátterét biztosító közösségi felmérésekről ad számot. A Nap utcai lakótelepen és környékén 1994-ben, 1999-ben és 2000-ben készült kérdőíves felmérés. A *Tehetség gondozás* címet viselő rész az alapítvány megalakulásának második évében – az általános iskolai napközi otthon sajátos alternatívájaként – a lakótelepen és környékén élő halmozottan hátrányos helyzetű kisiskolások számára elindított fejlesztő műhelyt, mint a korai megelőzés és fejlesztés egyik legfontosabb eszközét ismerteti. A *Partnerség-építés* című összeállítás első része az alapítvány angliai segítséggel történő partnerségépítési törekvéseiről számol be. A második rész megismerteti a Nap Klub Alapítvány inspirációjára létrejövő társulással, amely csaknem félszáz, Budapest VIII. kerületében működő civil szervezet együttműködését, érdekvédelmét biztosítja. Az *Ifjúsági Klub* részben olvasható tanulmány hiteles képet vázol az alapítvány csaknem heroikusnak minősülő küzdelméről, amit négy éven keresztül folytatott a környezetben élő halmozottan hátrányos serdülők, fiatalok szervezett, klubrendszerű formában történő védelme érdekében.

Jó szívvel ajánlható a könyv a közösségi munkát tanulóknak okulásra, valamint azoknak is, akik esetleg még nem tudják, miért is fontos a „civil a pályán.”

Méret: B/5 (299 szövegoldal, 23 oldal fekete-fehér fotó). Ár: 1850 Ft.

Megrendelhető: Nap Klub Alapítvány, 1082 Budapest, Leonardo da Vinci u. 4-6., telefon/fax: (1)333-0316, e-mail: nap.klub.alapitvany@axelero.hu

